

A FELTÉTLENRE HANGOLT GONDOLKODÁS

J A N C S Ó A N D R Á S

A kataklizmák mindig jelentős hatást gyakorolnak nemcsak a természeti és épített környezetünkre, hanem szellemi világunkra, gondolkodásunk alakulására is. Elég, ha az 1755-ös nagy lisszaboni földrengésre gondolunk, amely megsemmisítette a portugál fővárost. A természeti csapás egész Európában filozófiai vitákhoz vezetett: Voltaire, Rousseau, Kant és Leibniz gondolkodását is megihlette a katasztrófa.¹ Nem kell ilyen messzire tekintenünk a történelemben, hogy hasonló példát találjunk: a 2001. szeptember 11-i terrortámadás megrázkódtatása olyan gondolkodókat készített hozzászólásra, mint Jürgen Habermas és Jacques Derrida. A „vallásilag botfűlű” Habermas a terrortámadást követően – sokakat meglepve – amellet foglalt állást, hogy szükség lehet arra, hogy a vallási tanításokat ismét beemeljük a szekuláris diskurzusba.² A szomszédunkban zajló háború eszkalálódásával tört ránk ismét a kataklizmák mindent elárasztó érzése. A háború *határhelyzetet*³ jelent, de elsősorban nem a harcoló felek közötti területi vitában, hanem létünk alaphelyzetét illetően. A háború megrázó ereje radikálisan szembesít önmagunkkal, egzisztenciánk feltárulkozása ugyanakkor túlmutat önmagunkon, és a Feltétlenre irányítja a figyelmünket. Ez a felkavaró érzés a filozófiai gondolkodás alapjellemzője. Nem véletlen, hogy már az ókori szerzők is egyfajta megtérésként tekintettek a filozófiára, amely a „megtépázott hamis életállapotot autentikussá alakítja, és hozzájárul ahhoz, hogy az ember önmagára eszméljen, helyes képet alkosson a világról”.⁴ Ám itt most nem általában kell a filozófiát szóba hoznunk, nem a filozófia és a humán tudományok hasznosságát szeretnénk megvilágítani,⁵ hanem *az első filozófiát, a metafizikát állítjuk vizsgálódásunk középpontjába*. A metafizika szóba hozásának tétje nem kicsi, nem pusztán azért, mert „a politika maga is metafizikai természetű, csaknem minden fogalma elvont-absztrakt, melyeket a metafizika segítségével nélkül lehetetlen meghatározni”,⁶ hanem mert a metafizika alapkérdése véges létezésünk és a Feltétlen⁷ viszonyára irányul.

A METAFIZIKA BIRODALMA

A metafizika szóba hozása manapság nem túl divatos, és gyanakvásra is okot ad. Amikor a Kr. e. 1. században Rhodoszi Andronikosz rendezte Arisztotelész

1 Agustín UDÍAS – Alfonso López ARROYO: *The Lisbon Earthquake of 1755 in Spanish Contemporary Authors = The 1755 Lisbon Earthquake. Revisited.* szerk. Luiz MENDES-VICTOR et al., Springer, Berlin, 2009. 7–24.

2 GERÉBY György: Jürgen Habermas és Joseph Ratzinger vitája. *Holmi*, 2006/17. 1383–1392.

3 Vö. Karl JASPERS: *Philosophie II. Existenzerhellung.* Spinger, Berlin, 1956. 201–254.

4 Pierre HADOT: *A lélek iskolája. Lelki gyakorlatok és ókori filozófia.* ford. CSEKE Ákos, Kairosz, Bp. 2010. 12–13.

5 Erről lásd: HORVÁTH HÖRCHER Ferenc: Mire való a bölcsészettudomány – válság idején? *Kommentár*, 2012/5.

6 LÁNCZI András: „Hogyan kell élnünk?” Természet, metafizika és politikai bölcsesség. *Századvég*, 62. szám, 2011/4.

7 A Feltétlen fogalmáról lásd: SZOMBATH Attila: *A feltétlen és a véges. A szabadság metafizikai rendszerének alapvonalai.* Kairosz, Bp. 2009.

Gondolatkör –
Raffaello *Athéni iskola*
(1509–11) című freskója, amely
a pápa vatikáni székhelyén,
az Apostoli Palotában látható
(*Wikimedia Commons*)

írásait, valószínűleg még nem is sejtette, hogy „metafizika” kifejezése – amely ebben az esetben Arisztotelész természetfilozófiai írásai után következő szövegeket jelentette – ilyen jelentőségre fog szert tenni. Persze, ahogy azt az évszázadok során már többen megállapították, a metafizika „nyilvánvalóan több mint egy tartalomjegyzék félreértett tétele”.⁸ A metafizika „a létezőt mint létezőt”⁹ állítja elének, és a valóság egészére vonatkozóan kíván érvényes kijelentésekkel szolgálni.

Ez utóbbi vállalkozást minden magára valamit is adó tudós cinikus félmosollyal nyugtázhatja, hiszen a valóság egészét pusztán hipotetikus módon vizsgálni ahhoz a kisgyermekhez hasonlatos, akit Szent Ágoston is megpillantott a tengerparton, ahogy a tenger vizét egy apró kagylóval igyekezett egy kicsiny gödröcskébe átmeríteni. Különböznél is, a szaktudományok sokaságai csak saját szakterületükön illetékesek, így a valóság egészének vizsgálatára megfelelő szakembert találni lehetetlen volna. Ahogy Heidegger fogalmazott: „A diszciplínáknak ezt a széthullott sokféleségét ma már csak egyetemek és a fakultások technikai organizációja tartja össze, és értelmét a szakok gyakorlati céljai adják meg.”¹⁰ Kant óta pedig tudjuk jól, hogy a mi véges és emberi nézőpontunkból a metafizikai kérdések megválaszolhatatlanok. Lehetséges ismereteinket meg-

8 CZOPF Áron: A metapolitika meghatározása. *Kommentár*, 2022/2. 147.

9 ARISZTOTELÉSZ: *Metafizika*. ford. HALASY-NAGY József, Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 1936. IV.1.

10 MARTIN HEIDEGGER: *Mi a metafizika? = Uő.: „...költőien lakozik az ember...”. Válogatott írások*. vál. és szerk. PONGRÁCZ Tibor, ford. BACSÓ Béla et al., T-Twins–Pompeji, Szeged–Bp. 1994. 14.

Vak vezet világtalant – Szatirikus rajz a metafizikai gondolkodókról, mely illusztráció Thomas Carlyle *Sartor Resartus* című 1834-es regényéhez készült 1898-ban (Wikimedia Commons)

haladja, hogy a metafizika – a valóság egészére vonatkozó – programját megvalósítsuk. A metafizikáról való kanti lemondás az ismeretszerzésről alkotott felfogásának eredménye, amennyiben ismeret csak az értelem és az érzékek közös eredményeként születhet: „Az értelem semmit nem képes szemlélni, az érzékek semmit nem képesek elgondolni. Csak a kettő egyesüléséből származhat ismeret.”¹¹ Ez a belátás pedig összhangban van az ész újkori felfogásával. Az újkori észfogalom egyoldalúságára már többen felhívták a figyelmet. Joseph Ratzinger például Francis Baconhoz kapcsolja a mennyei ész 19. századi diadalmenetét, amely számára csak „a számításban és kísérletezésben használt ész tűnik egyáltalában észnek, minden más aracionális”.¹² Ratzinger megvilágítóan fogalmazza meg Romano Guardini nyomán, hogy „a *logoszt* egy bizonyos fajta racionalitásra korlátozták, és minden más az alogikus területre lett kitesztítva”.¹³

Úgy látszik, hogy a metafizikát szóba hozni már csak azért sem szükséges, mert a metafizika kérdéseit nem lehetséges megválaszolni. Sőt, a 20. században

11 Immanuel KANT: *A tiszta ész kritikája*. ford. Kis János, Atlantisz, Bp. 2004. 106.

12 Joseph RATZINGER: *Keresztény orientáció a pluralista demokráciában?* = *Uő.*: *A közép újrafelfedezése. Alapvető tájékozódások. Négy évtized szövegei*. ford. TRAUTWEIN Éva et al., Szent István Társulat, Bp. 2008. 265.

13 *Uo.*

a Bécsi Kör hathatós tevékenységének hála azt is felmutatták, hogy nem pusztán lehetetlen a metafizikai kérdések megválaszolása, hanem egyenesen értelmetlenek is a metafizikai állítások. A Bécsi Kör filozófiáját ugyan nem lehet egységesen kezelni, azonban a logikai pozitivizmus markánsan meghatározta gondolkodásukat. Ennek témánk szempontjából egyik legfőbb jelentősége, hogy úgy vélték, „valódi, értékes és értékelendő emberi tudáshoz minden más területen is csak úgy juthatunk el, ha a természettudományos módszert alkalmazzuk”.¹⁴ Rudolf Carnap 1931-ben publikálta *A metafizika kiküszöbölése a nyelv logikai elemzésén keresztül* című munkáját, amelyben a modern logika segítségével kísérelt meg választ adni a metafizika érvényességére. Vizsgálata lesújtó eredménnyel szolgál a metafizikusok számára: „A metafizika területén (beleértve az egész értékfilozófiát és normatant) a logikai elemzés ahhoz a negatív eredményhez vezet, hogy e terület állítólagos tézisei teljesen értelmetlenek.”¹⁵ Elemzésében rámutatott, hogy a metafizikai állítások csak „látszatállítások lehetnek”, ugyanis olyan szavakat használnak (isten, lételv, princípium), amelyek alkalmazási kritériuma nincs rögzítve, hiszen nem lehet visszavezetni azokat az ún. „megfigyelési tételekben” előforduló szavakra.

Carnap radikális felvetését már kortársai közül is többen kritikával illették, mára pedig sok tekintetben meghaladottnak számít a logikai pozitivizmus. Azonban nehezebben védhetők a metafizika képviselői számára a Hans Albert által 1968-ban megfogalmazott ellenvetések. A '60-as évek végén zajlott Hans Albert és Gerhard Ebeling kontroverziója,¹⁶ amely során az idén épp 102 éves filozófus megfogalmazta az ún. Münchhausen-trilemmát.¹⁷ Hans Albert arra mutatott rá, hogy csak logikai ellentmondással lehetséges végső megalapozásra törekvő állítást tenni. A trilemmának megfelelően három út áll a végső állítások előtt: 1) ha valamit meg akarunk alapozni, azt vissza kell vezetnünk valamire, és így tovább, ez pedig szükségszerűen végtelen regresszióhoz vezet; 2) amikor meg akarunk valamit alapozni, akkor körben forgó módon érvelünk, és már az előfeltevések közé becsempésszük azt, amit eredményként akarunk felmutatni; végül pedig 3) a megalapozás végtelen sorát valahol önkényesen lezárjuk, mert magától érthetőnek akarunk feltüntetni egy tételt. Mindebből pedig az következik, hogy csak dogmatizmus árán tehetünk végső megalapozottságra törekvő állításokat, így a metafizika végsőre irányuló vizsgálódásai is alapvetően kudarcra vannak ítélve.

Láthatjuk tehát, hogy a metafizika régóta azzal küzd, hogy egyáltalán elismerjék róla, hogy rendelkezik legalább valamelyest megbízható módszerrel és ennek nyomán megszületett ismeretekkel. Vizsgálódásunk eddigi állása szerint a metafizika szóba hozása kudarcos vállalkozásnak tűnik. Ezzel szemben azt láthatjuk, hogy a metafizikára, az empirikusan nem hozzáférhető valóságra való utalás igénye életünk számtalan pontján felsejlik.¹⁸ A metafizikai gondolkodás lehetőségét már a kiindulópontjánál megsemmisítő alberti kritikára válaszul ezért az alábbi ellenvetéseket kell megfogalmaznunk.

a metafizika
a valóság egészére
vonatkozik

A METAFIZIKA VÉDELMEBEN

Egyfelől fontos megemlítenünk a transzcendentális pragmatikát képviselő Karl-Otto Apel nevét. (Transzcendentális pragmatikának nevezzük azt a filozófiai irányzatot, amely átértelmezve Kant transzcendentális filozófiáját az emberi

14 ALTRICHTER Ferenc: *Bevezetés = A Bécsi Kör filozófiája*. szerk. ALTRICHTER Ferenc, Gondolat, Bp. 1972. 21.

15 Rudolf CARNAP: *A metafizika kiküszöbölése a nyelv logikai elemzésén keresztül = A Bécsi Kör filozófiája*. I.m. 62. Kiemelés tőlem.

16 A vitáról lásd bővebben: ROKAY Zoltán: *Hans Albert és Gerhard Ebeling kontroverziója = Uő.: Filozófiatörténet III. Legújabb kor (1900–2000)*. Szent István Társulat, Bp. 2018. 50–53.

17 Hans ALBERT: *Das Prinzip der zureichenden Begründung und das Münchhausen-Trilemma = Uő.: Traktat über kritische Vernunft*. Mohr Siebeck, Tübingen, 1991. 13–17.

18 A művészet (vallási-)metafizikai jellegéről lásd pl.: KUCSERA Tamás Gergely: *Túl művészetben, túl emberen = Uő.: Túl művészetben, túl emberen. Válogatott művészetelméleti írások*. L'Harmattan, Bp. 2019. 154–159. A politikai felfogások mögött meghúzódó (teológiai-)metafizikai fikciókról lásd: NYIRKOS Tamás: *The Tyranny of the Majority. History, Concepts, and Challenges*. Routledge, New York–London, 2018.

megismerés és az azt megelőző szabad emberi cselekvés feltételeit vizsgálja.)¹⁹ Apel arra tett kísérletet – gyermekkori barátjával és kollégájával – Jürgen Habermasszal, hogy a kommunikációelmélet segítségével kidolgozzon egy ún. argumentatív vagy diszkurzusetikát, ezért aztán vannak, akik Apel argumentatív vagy kommunikatív etikáját azonosítják a párbeszéd erkölcsstanával.²⁰ Részben e program során fogalmazta meg érveit a végső megalapozás mellett.²¹ Álláspontja szerint azáltal mutatható ki a végső megalapozás, hogy „bizonyos kijelentéseket bármiféle argumentációban mindenkinek eleve előfeltételként kell képviselnie, függetlenül attól, milyen sajátos nézetet vagy világnézetet vagy kultúrát képvisel az illető.”²² Az 1984-es *Racionalitástípusok filozófiai elméletének problémája* című tanulmányában két szempontot nevez meg, amivel a végső megalapozottsággal bíró állítások azonosíthatók: 1) tagadásuk csak ún. pragmatikus önellentmondással lehetséges és 2) formálisan-logikailag nem igazolhatók.²³ Ennek jelentőségét jól megvilágítja Karl Popperrel vitázó tanulmányában:

„Az a belátás, hogy bizonyos evidenciák nem indokolhatók meg deduktív módon anélkül, hogy ne kellene előfeltételeznünk őket [...], nem a végső filozófiai megalapozás elvi lehetetlenségének bizonyítéka, hanem az érvelés bírálhatatlan alapjainak reflexív, transzcendentálpragmatikai belátása. Eszerint ha valami aktuális önellentmondás nélkül elvitathatatlan s egyben formállogikai *petitio principii* nélkül deduktíven megokolhatatlan, akkor az érvelés azon transzcendentálpragmatikai előfeltételeihez tartozik, melyeket mindig is el kellett ismernünk ahhoz, hogy az érvelés nyelvjátéka megőrizze értelmét.”²⁴

Másodsorban – részben Apel érvelése kiegészítésének céljából – fel kell idéznünk egy kortárs német filozófus, Vittorio Hösle gondolatait is. Az amerikai Notre Dame Egyetem professzora a Münchhausen-trilemma hatástalanításával kívánja bizonyítani a végső megalapozás lehetőségességét. Hösle rámutat,

hogy amikor azt állítják, hogy lehetetlen a végső megalapozás, akkor ezzel azt fogalmazzák meg, hogy nem tudunk olyan állítást tenni, ami az egyedi tapasztalattól függetlenül bővíti a tudásunkat. Ez egy ún. performatív önellentmondáshoz vezet, ugyanis a „végső megalapozás nem

lehetséges” kijelentéssel azt állítjuk, hogy „végsőig megalapozott, hogy nincs végső megalapozás”.²⁵ Ezt az érvelésmódot nevezzük retorzív argumentációnak,²⁶ amivel rá tudunk mutatni, hogy ellentmondás áll fenn az adott mondat és aközött, amit előfeltételez.

Természetesen nem állítjuk azt, hogy ebben a rövid tanulmányban a metafizika minden részproblémájára kitértünk, és a filozófiatörténet minden érvét és ellenérvét ismertettük volna. Ez pusztán egy vázlatos felhívás kíván lenni, amely tájékozódásul szolgálhat a metafizikai gondolkodás iránt érdeklődők számára, hogy megtegyék az első lépéseket a Feltétlen megismerése irányába. A fentiekben tehát felvázoltuk, hogy a metafizikával szembeni szkepticizmus

» a Feltétlenre irányuló végső megalapozottság

19 Lásd bővebben: Dietrich BÖHLER: Transzcendentálpragmatik und Diskursethik. Elemente und Perspektiven der Apelschen Diskursphilosophie. *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie*, 2003/2. 221–249.

20 Lásd: NAGYPÁL Szabolcs: A vallásközi párbeszéd erkölcsstana = Uő.: *Párbeszédűtkör. A vallásközi találkozások módszertana*. Magyar Vallástudományi Társaság–L'Harmattan, Bp. 2013. 103–135.

21 Habermasszal ennyiben eltérő véleményen voltak a diszkurzusetika kapcsán: „Mindenesetre itt egy apró véleménykülönbség van Habermas és közttem. Számomra éppúgy jogosnak és szükségesnek tűnik a *transzcendentálpragmatikai végső megalapozási igény*hez való ragaszkodás, mint eddig, ha azt akarjuk, hogy a diszkurzus-etika egy elv belátása értelmében *kognitív*, s az *érvényesség* a priori módon igényelt tartománya értelmébe *univerzális* legyen. Vö. Karl-Otto APEL: A diszkurzus-etika határain? ford. FELKAI Gábor, *Magyar Filozófiai Szemle*, 1992/3–4. 531. Kiemelés tőlem.

22 WEISSMAHR Béla: *A szellem valósága. Filozófiai útmutatás*. Kairosz, Bp. 2009. 64. Kiemelés tőlem.

23 Karl-Otto APEL: *Das Problem einer philosophischen Theorie der Rationalitätstypen = Rationalität. Philosophische Beiträge*. szerk. Herbert SCHNÄDELBACH, Suhrkamp, Frankfurt, 1984. 23.

24 Karl-Otto Apel *Das Problem der philosophischen Letztbegründung im Lichte einer transzcendenten Sprachpragmatik* című írását idézi: FELKAI Gábor: Karl-Otto Apel erkölcsfilozófiai írásai elé. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1992/3–4. 488–489.

25 WEISSMAHR: *A szellem valósága. I.m.* 70–72.

26 Lásd bővebben: HANKOVSKY Tamás: *A retorzív érvelés elméletének logikája = Metafizika Magyarországon? Konferenciaelőadások Weissmahr Béla filozófiai örökségéről*. szerk. SZOMBATH Attila – PETRES Lúcia, L'Harmattan–Sapientia, Bp. 2015. 203–216.

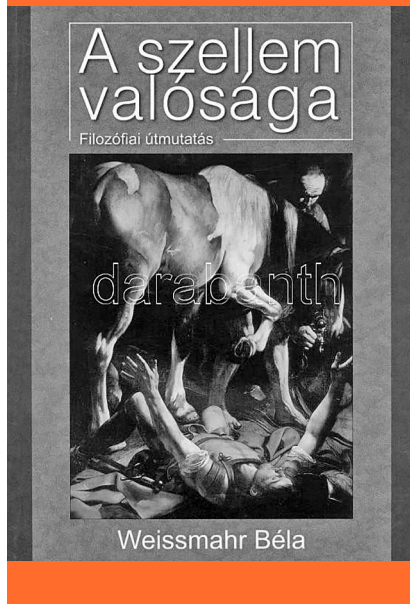
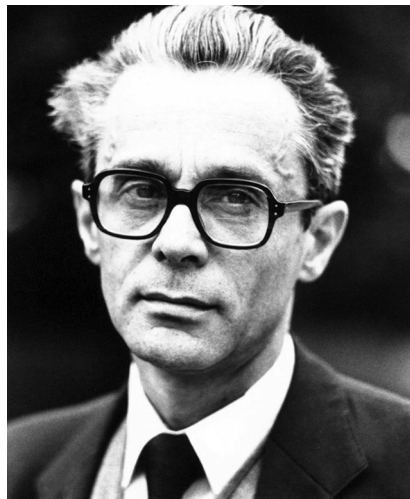
megismerő képességünk végzetes félreértéséből fakad, és van módszer és lehetőség a valóság egészére vonatkozó vizsgálódásokat tenni, amelyek túllépnek a hipotetikus kijelentéseken és a feltétlen érvényesség erejével lépnek fel. A metafizika szóba hozásának tétje így már látható, most már nem bújhatunk el a felénk tornyosuló felelősség elől: a Feltétlenre irányuló gondolkodástól. Amennyiben a metapolitika kapcsán elfogadjuk azt az állítást, hogy „vagy megértjük a metapolitika fogalmát, vagy végünk, hiszen a metapolitika teremt meg minden politika alapját”,²⁷ akkor a metafizika kapcsán még radikálisabban áll előttünk ez a felhívás: miután a metafizika *minden* alapja, vagy megértjük ennek egzisztenciális és társadalmi jelentőségét, vagy végünk.

SZELLEMI KÉSZENLÉT

Heidegger már közel hatvan évvel ezelőtt elvetette a vagylogosságot, és élete utolsó interjújában úgy fogalmazott, hogy „már csak egy Isten menthet meg bennünket”.²⁸ A lemondással párhuzamosan ugyanakkor megfogalmazta, hogy egyetlen lehetőségünk, hogy „a gondolkodás és a költészet terén készenlétbe helyezzük magunkat Isten megjelenésére”.

Felmerül a kérdés, hogy miként állíthatjuk magunkat készenlétbe? Itt nem elegendő éppen csak indulásra késznek lenni. Állhatatosan kell megőriznünk mindazt, ami Isten megjelenésére felkészít. A kérdés tehát úgy hangzik helyesen, hogy mit kell megőriznünk? A helyzetünk – minden drámaisága ellenére – kimondottan kedvező, hiszen a Feltétlenre irányuló gondolkodásban nem szorulunk „kétségbeesett szellemi importtevékenységre” (Tőkéczi László). Három magyar gondolkodót állítunk útjelzőnek a Feltétlenre irányuló gondolkodás ösvényén.

Történeti kronológiában elsőként kell említenünk Weissmahr Béla (1929–2005) munkásságát.²⁹ A jezsuita szerzetes több mint harminc éven át volt a müncheni Filozófiai Főiskola professzora, majd a rendszerváltoztatást követően – rendi feladatai mellett – a Szegedi Hittudományi Főiskolán és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen vállalt oktatói munkát. Weissmahrt rendszerint a Pierre Rousselot, Joseph Maréchal és Karl Rahner nevével fémjelzett transzcendentális neotomizmus nemzetközileg is ismert képviselőjeként szokták említeni.³⁰ A transzcendentális neotomizmus arra tesz kísérletet, hogy a kanti megismerés szűk korlátaival szemben „helyreállítsák a spekulatív ész pozitív metafizikai funkcióját”.³¹ Weissmahr metafizikai gondolkodásában kitüntetett szerepe van a – Höhle kapcsán már említett – retorzív módszernek, amelynek segítségével bizonyítja, hogy a valóságnak vannak olyan területei, amelyek empirikusan hozzáférhetetlenek, de azokról lehetséges feltétlenül érvényes kijelentéseket tenni.³² Weissmahr – fő művének is tekinthető – *A szellem valósága* című munkájában amellet érvel, hogy „a szellem nemcsak valami valóságos, hanem a tulajdonképpeni valóság”.³³ Életműve befejezetlen maradt, ugyanakkor mivel *A szellem valósága* megírásakor már számolt annak eshetőségével, hogy nem fejezheti be a három-

Útmutató – Weissmahr Béla (1925–2005) és fő műve, a posztumusz megjelent *A szellem valósága* (2009) (jezsuita.hu)

27 CZOPF: *I.m.* 147.

28 „Már csak egy Isten menthet meg bennünket”. Spiegel-interjú Martin Heideggerrel 1966. szeptember 23-án. ford. KRÉMER Sándor, *Gondolat-Jel*, 1993/1–2. 53.

29 Lásd PATSCH Ferenc SJ nekrológiát: *Weissmahr Béla SJ (1929–2005)*. <<https://web.archive.org/web/20190823083933/https://www.sapientia.hu/hu/system/files/Weissmahr+B%C3%A9la.pdf>>.

30 Vö. BAKOS Gergely OSB: A metafizika fordulata avagy a fordulat metafizikája? Weissmahr Béla *Ontológiája és a lehetséges kortárs kutatási irányok áttekintése, különös tekintettel hazai bölcséletünkre = Metafizika Magyarországon? I.m.*

31 CZÁKÓ István: A szellem fogalma Karl Rahner metafizikai antropológiájában. *Pro Philosophia Füzetek*, 2006/4.

32 WEISSMAHR: *A szellem valósága. I.m.* 20.

33 *Uo.* 16.

kötetesre tervezett átfogó metafizikáját, ezért ebben a munkájában is a rendszeresség igényével lépett fel. Weissmahr filozófiai munkássága 2012-ben vált teljesen hozzáférhetővé a magyar olvasóközönség számára, amikor a *Filozófiai istentan*, az *Ontológia* és *A szellem valósága* után megjelent az *Az emberi lét értelme* című tanulmánykötet. Így már több mint tíz éve várat magára, hogy újtjelzőként használatba vegyük.

Weissmahr hazatérése kétségkívül jelentős szellemi municiót jelentett a rendszerváltoztatást követően a két katolikus felsőoktatási intézmény bölcséleti oktatásában. A rendszerváltoztatás kontextusában azonban hasonló jelentőséget kell tulajdonítanunk Mezei Balázs (1960) munkásságának is. Mezei filozófiai tanulmányait a lichtensteini székhelyű Nemzetközi Filozófiai Akadémián végezte 1988 és 1993 között. Az 1997-ben megjelent *Zárójelbe tett Isten* című fenomenológiai értekezése, majd a 2005-ben megjelent szisztematikus igényű megírt kétkötetes *Vallásbölcsélet* című munkája szakított a magyar filozófiai életet meghatározó Lukács-iskola gyakorlatával, és megteremtette a hazai vallásfilozófia alapjait. Mezei gondolkodása lényegileg újította meg a magyar nyelvű (vallás)filozófia nyelvhasználatát. A *tűnődés* fogalma vagy a vallás mint *vallomás* kifejezése hozzásegíthetnek, hogy a Feltétlenre irányuló gondolkodásunkat a magyar nyelv otthonosságában gyakoroljuk. Mezei tizenhét éven át volt a PPKE BTK Filozófia Tanszékének vezetője, amely Weissmahrt is foglalkoztatta. Nemcsak gondolkodásával járult hozzá a filozófiai rendszerváltoztatáshoz, hanem olyan külföldre szakadt filozófusok magyar nyelvű megszólaltatásában is jelentős szerepet vállalt, mint Molnár Tamás és Vető Miklós.

» rehabilitálni a metafizikai gondolkodást

Harmadikként pedig Szombath Attila munkássága hangolhat minket a Feltétlenre irányuló gondolkodásra. Weissmahr Béla tanítványaként nemcsak mestere hagyatékának fordítója és gondozója, hanem már alig harmincnyolc éves korában önálló és átfogó egzisztenciális metafizikával jelentkezett. Munkájában a transzcendentális neotomizmus weissmahri hatása mellett megfigyelhetjük az orosz metafizika és a hegeli német idealizmus iránti nyitottságot. A 2009-ben megjelent *A feltétlen és a véges* című munkájában összekapcsolja az életproblémákat a metafizikai kérdésekkel. Arra vállalkozik, hogy a véges létezés abszolutizálásának felhagyása révén bemutassa a véges és Feltétlen egymásra utalt dinamikáját: „a véges ugyanott és ugyanabban esik egybe a Feltétlennel, ahol és amiben szétesnek egymástól – hiszen a Feltétlen önmagában állása az, amin a véges meghatározása is alapul”.³⁴ Könyve német megjelenését követően az egyik recenzió lényeglátóan állapítja meg, hogy ha végre sikerül rehabilitálni a metafizikai gondolkodást, akkor „Szombath biztos lehet benne, hogy az ő nevét is méltán fogják emlegetni” ezzel kapcsolatosan.³⁵ 2016-ban megjelent *Ki ítél most?* című könyvében pedig a metafizikai rendszerén állva vet számot a filozófia és a civilizáció sorsával. Munkájában a demokratikus elv megkérdőjelezhetetlen hegemoniájának kritikája nem öncélú vészjelzés, hanem a Feltétlen hiteles keresése során megfogalmazott világmagyarázat szervezés része.

E három gondolkodó munkássága hozzájárulhat, hogy *készenlétbe helyez- zük* magunkat. A metafizikai gondolkodás elvesztése önmagunk és végső soron világunk elvesztésével fenyeget. Amikor tehát a kortárs kataklizmák megnyitják előttünk az egzisztenciális kérdések mélységét, akkor nem hagyhatjuk, hogy valamiféle sekélyes hétköznapi spiritizmusban találjunk megnyugvást. Egész gondolkodásokat kell áthangolni, hogy immáron a Feltétlenre irányulva helyesen viszonyulhassunk az Egészhez. ■

34 SZOMBATH Attila: *A feltétlen és a véges. A szabadság metafizikai rendszerének alapvonalai*. Kairosz, Bp. 2009. 80.

35 Christoph BÖHR: *Rezension zu: Attila Szombath, Das Unbedingte und Endliche = Ambo 2020. Das Gute, Wahre und Schöne. Zur Aktualität der Lehre von den Transzendentien. Jahrbuch der Hochschule Heiligenkreuz 2020*. szerk. Wolfgang BUCHMÜLLER – Cristoph BÖHR – Hanna-Barbara GERL-FALKOVITZ, Be&Be Verlag, Heiligenkreuz, 2020. 554.